

24.2.2023

Dnro:90 /D.a.3/2023

Oikeusministeriö
kirjaamo.om(at)gov.fi

Viite: *Saamelaiskäräjistä annetun lain 7 §:n mukainen kertomus vuodelta 2022*

Asia: *Saamelaiskäräjistä annetun lain 7 §:n mukaan Saamelaiskäräjät laatii vuosittain valtioneuvostolle hallituksen kertomuksen laatimista varten kertomuksen siitä, mitä merkittävää on tapahtunut saamelaisia erityisesti koskevien asioiden kehityksessä.*

Saamelaiskäräjät on käsitellyt asiaa kokouksessaan 24.2.2023 ja toteaa seuraavaa:

1. SAAMELAISKÄRÄJIEN VARSINAINEN TOIMINTA

Saamelaiskäräjät edustaa perustuslain ja saamelaiskäräjistä annetun lain nojalla saamelaisia ja ilmaisee saamelaisten virallisen kannan. Saamelaiskäräjät on kertomusvuonna osallistunut lainsäädäntöhankkeisiin antamalla lakiesityksistä lausuntoja, ollut kuultavana eduskunnan valiokunnissa ja käynyt esityksistä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluja yhteensä 34 kertaa. Useiden neuvottelujen osalta neuvotteluja jatkettiin jatkoneuvotteluiden muodossa. Saamelaiskäräjät antoi lausuntoja yhteensä 151 kpl, aloitteita ja esityksiä 17 kpl sekä muistioita, kannanottoja ja julkilausumia 26 kpl, yhteensä 196 kpl. Kaiken kaikkiaan Saamelaiskäräjien tuottamien ja sidosryhmiensä suuntaan toimittamien asiakirjojen määrä on kasvanut voimakkaasti (42%), vuodesta 2021, mikä osaltaan osoittaa muun muassa voimakasta pyrkimystä kehittää Saamelaiskäräjien yhteistyötä ja tiedonvälitystä Suomen valtion suuntaan. Yleisesti ottaen toimintaa ja yhteistyötä on korona pandemian myötä lisäksi kehitetty entistä enemmän etäyhteysvälineitä hyödyntäväksi. Kertomusvuonna saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisten neuvotteluiden määrä on edelleen pysynyt suurena, mikä Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan kertoo myös siitä, että Saamelaisille kuuluvien oikeuksien toteuttamisessa alkuperäiskansana on paljon tehtävää, jotta Suomen perustuslain turvaama saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä kieltä ja kulttuuria koskeva itsehallinto itsessään voisivat asianmukaisesti toteutua. Neuvottelumenettelyn toteuttamisessa havaittujen ongelmien ja epätietoisuuden vuoksi Saamelaiskäräjät on pyrkinyt kertomusvuoden aikana käymissään Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisissa neuvotteluissa edelleen painottamaan Saamelaiskäräjien ja oikeusministeriön yhdessä laatiman ohjeen sisältöä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvotteluelvöllisyyden asianmukaiseksi toteuttamiseksi. Lisäksi 9 §:n mukaisen neuvotteluelvoituksen kehittämistä on pidetty yhtenä saamelaiskäräjälain uudistus esityksen sisältämistä tärkeimmistä kokonaisuuksista (9-9b§). Saamelaiskäräjien ja eri ministeriöiden välistä yhteistyötä on myös pyritty edistämään mm. saamelaisasioiden neuvottelupäivien yhteydessä tapahtuvien keskustelujen sekä suorien, vapaamuotoisempien neuvotteluiden avulla.

Saamelaiskäräjien rahoitusta on kertomusvuonna kasvatettu valtion lisätalousarviossa 90 000 euron kertaluonteisena avustuksena Saamelaiskäräjien yleishallinnon ja saamenkielentoimiston toiminnan turvaamiseksi. Saamelaiskäräjien tehokasta toimintaa ja vaikutusmahdollisuuksia heikentää edelleen resurssipula. Muun muassa Työterveyshuolto on terveystarkastuslausunnoissaan pyytänyt Saamelaiskäräjiä kiinnittämään huomiota työn kuormittavuuden vähentämiseen. Saamelaiskäräjillä on läsnäolo- ja puheoikeus Lapin liiton hallituksessa. Saamelaiskäräjillä on ollut edustus kirkolliskokouksessa.

2. SAAMELAISTEN PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN KEHITTYMINEN

Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamiseksi nimitetyn komission työ on kertomusvuoden aikana päässyt alkamaan työn alkuvaiheen vaikeuksista huolimatta. Saamelaiskäräjät päätti 30.9.2022 kokouksessaan jatkaa totuus- ja sovintokomission työtä, ja päätti tehdä valtioneuvostolle ehdotuksen uusiksi komissaareiksi nimitettävistä henkilöistä, keväällä 2022 eronneiden komissaarien tilalle. Kertomusvuoden syksyllä komissio pääsi aloittamaan saamelaisten ryhmäkuulemiset. Komission tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista sekä tehdä tämä tieto näkyväksi. Valtioneuvosto asetti totuus- ja

sovintokomission 28.10.2021. Tämän lisäksi Saamelaiskäräjien, kolttien kyläkokouksen ja valtioneuvoston kanslian yhdessä valmisteleva psykososiaalisen tuen yksikkö Uvja on kertomusvuoden aikana aloittanut toimintansa. Uvjan psykososiaaliset tukipalvelut ovat saamelaisten käytettävissä osana totuus- ja sovintoprosessin toteuttamista komission työn aikana.

Saamelaisten oikeudellisen aseman kannalta merkityksellisintä lakia, lakia saamelaiskäräjistä, koskeva uudistamistyö käynnistyi vuoden 2020 lopulla, oikeusministeriön asetettua uudistusta valmistelleen toimikunnan. Toimikunnan tehtävänä oli valmistella tarpeelliset muutokset saamelaiskäräjistä annettuun lakiin. Toimikunnan työn perustana ovat perusoikeudet ja muut perustuslain asettamat velvoitteet, Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva julistus sekä muu oikeuden ja kansainvälisen oikeuden kehitys ja viimeaikaiset ratkaisut. Työssä otettiin huomioon myös parafoitu Pohjoismainen saamelaissopimus sekä ILO 169 -sopimus ja YK:n ihmisoikeuskomitean 1.2.2019 antamat Suomea koskevat langettavat ratkaisut CCPR/C/124/D/2668/2015 ja CCPR/C/124/D/2950/2017. Toimikunta luovutti toimikautensa päättyessä 15.5.2021 hallituksen esitysluonnoksen muotoon valmistellun mietintönsä VN/5875/2019, saamelaiskäräjistä annetun lain uudistamiseksi. Kertomusvuoden marraskuussa Suomen hallitus antoi toimikunnan esityksen pohjalta valmistellun esityksensä HE274/2022 eduskunnalle Saamelaiskäräjistä annetun lain uudistamiseksi. Saamelaiskäräjistä annetun lain uudistaminen on totuus- ja sovintokomission työn ohella tärkein Saamelaiskäräjien kertomusvuoden hanke.

3. SAAMELAISKÄRÄJIEN KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

Saamelaiskäräjien kansainvälinen toiminta alkoi kertomusvuoden aikana palautua entiselleen koronapandemian aiheuttaman poikkeustilan jäljiltä. Useat alkuperäiskansoja koskevat kansainväliset kokoukset järjestettiin pandemian jälkeen ensimmäistä kertaa perinteisinä fyysisinä kokouksina, näistä merkittävimpinä YK:n alkuperäiskansojen pysyvän foorumin (UNPFII) istunto New Yorkissa, YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia käsittelevän asiantuntijamekanismin (EMRIP) istunto Genevessä sekä YK:n luontokokous (YK:n biodiversiteettisopimuksen 15. sopimuspuolten konferenssi) Montrealissa, joihin Saamelaiskäräjien edustajat osallistivat. Saamelaiskäräjät osallistui lisäksi mm. YK:n ilmastokonferenssiin Sharm el-Sheikhissä (YK:n ilmastopuitesopimuksen 27. sopimuspuolten konferenssi) sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyj:n Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston Wienissä järjestämään asiantuntijakokoukseen alkuperäiskansoihin kohdistuvista viharikoksista. Saamelaisten kannalta merkittäviä päätöksiä tehtiin mm. Montrealin luontokokouksessa, jossa sopimuksen osapuolet päättivät uusista kansainvälisistä luonnon monimuotoisuutta koskevista tavoitteista, joissa myös alkuperäiskansojen oikeudet ovat vahvasti esillä. Saamelaiskäräjät jatkoi aktiivisesti mukana prosessissa, jolla pyritään vahvistamaan alkuperäiskansojen osallistumismahdollisuuksia YK:n eri elimissä alkuperäiskansoja koskevien asioiden käsittelyssä ja osallistui YK:n Ihmisoikeusneuvoston järjestämään prosessia koskevaan työpajaan Genevessä. Myös koronaviruspandemian vuoksi siirretty saamelaisparlamentaarikkojen konferenssi järjestettiin Inarissa toimintavuoden aikana. YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD) julkisti 13. kesäkuuta 2022 ratkaisunsa, jossa se totesi Suomen rikkoneen YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon hyväksytyjä henkilöitä koskevassa asiassa. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on vaikuttanut myös Saamelaiskäräjienalueelliseen yhteistyöhön ja vaikeuttanut huomattavasti esimerkiksi Barentsin euroartisen neuvoston alkuperäiskansatyöryhmän toimintaa

4. SAAMELAISIA KOSKEVA ERITYISLAINSÄÄDÄNTÖ

Saamelaisten kannalta muita merkittäviä lainsäädännön uudistamishankkeita, joiden valmisteluun Saamelaiskäräjät on kertomusvuoden aikana aktiivisesti osallistunut, olivat saamelaiskäräjälain lisäksi muun muassa hankkeet maankäyttö- ja rakennuslain (nyk. esitys kaavoitus- ja rakentamislaki), luonnonsuojelulain, muinaismuistolain, kaivoslain ja ilmastolain uudistamiseksi. Ilmastolaki 423/2022 tuli voimaan 1.7.2022 ja laissa säädetyn saamelaisten ilmastoneuvoston tarkempaa toimeenpanoa on lisäksi edistetty kertomusvuonna ympäristöministeriön kanssa. Ympäristöministeriön lainsäädäntöhanke v. 1923 luonnonsuojelulain nojalla perustettuja suojelun alueita koskevien lakien muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi on lisäksi ollut yksi saamelaisten kannalta keskeisistä saamealaisten kotiseutun alueen ympäristöä koskevista säädöshankkeista kertomusvuonna Saamelaiskäräjät on edistänyt lainvalmistelussa myös Biologista monimuotoisuutta koskevan

yleissopimuksen (78/1994) art. 8 j ja 10 c pohjalta alkuperäiskansa oikeuksien ja luonnonvarojen käyttöön liittyvän saamelaisten perinteisen tiedon ja saamelaisten alkuperäiskansa oikeuksien parempaa huomioimista. Osana yleissopimuksen toimeenpanoa Saamelaiskäräjät on myös osallistunut aktiivisesti niin sanotun Nagoyan pöytäkirjan kansalliseksi implementoimiseksi säädetyin geenivaralain täytäntöönpanoon ja valmisteluun yhteistyössä ympäristöministeriön kanssa. Työn tarkoituksena on luoda geenivaralain tarkoittama, saamelaisten hallussa olevia geenivaroja ja niihin liittyvää perinteistä tietoa koskeva tietokanta.

Muita kertomusvuoden aikana valmistelussa edelleen olleita lainsäädännön merkittäviä ja laajoja uudistamishankkeita olivat sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistuksen täytäntöönpano, jonka tuloksena sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut siirtyivät kertomusvuoden lopussa hyvinvointialueiden vastuulle. Lapin hyvinvointialueella on jatkossa päävastuu saamen kielten ja kulttuurin mukaisten sote - palveluiden järjestämisestä. Lainsäädännön uudistushankkeissa Saamelaiskäräjät on pyrkinyt edistämään saamelaiskulttuurin heikentämiskiellon ja viranomaisten saamelaisten oikeuksien edistämismääräyksen toteutumista ja vahvistamista.

5. SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN YMPÄRISTÖ, MAANKÄYTTÖ JA PERINTEISET ELINKEINOT

Kertomusvuonna Saamelaiskäräjät on pyrkinyt edistämään perinteisten saamelaiselinkeinojen asemaa ja ympäristön ja maan käyttöä kestäväällä tavalla usealla eri tasolla. Saamelaisten perinteisistä elinkeinoista poronhoidon osalta poronhoidon sijaisapujärjestelmän uudistamiseen liittyvät toimet sekä talven 2021–2022 poikkeuksellisten sääolosuhteiden vuoksi suoritettavat toimet (poikkeusoloista johtuvien porokuolemien ennalta ehkäisyä ja lain porotaloutta kohdanneiden vahinkojen korvaamisesta porovahinkolain soveltamiseksi käydyt neuvottelut), ovat olleet merkittävimpiä toimenpiteitä. Saamelaisten perinteisen kalastuksen osalta erityisen merkittävää on ollut vuonna 2021 alkanut Tenon lohenkalastuksen täyskiellon jatkuminen. Saamelaiskäräjät pyrki vaikuttamaan siihen, että kalastuskaudeksi 2022 olisi saatu aikaan kompromissiratkaisu, joka olisi turvannut sekä lohikantojen tilaa että saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana. Asiasta MMM:n kanssa käydyistä neuvotteluista huolimatta lohenkalastus kuitenkin kiellettiin kalastuskaudeksi 2022 täysin myös saamelaisilta kalastusoikeuksien haltioilta. Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvottelua lohenkalastuksen täyskiellosta ei käyty oikeusministeriön neuvottelumenettelyohjeen eikä hyvän hallinnon edellyttämällä tavalla, ja mm. tästä syystä Saamelaiskäräjät kanteli maa- ja metsätalousministeriön toiminnasta oikeuskanslerille. Syksyllä 2022 samat ongelmat toistuivat maa- ja metsätalousministeriön kanssa saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvottelun osalta kalastuskauden 2023 Tenon lohen kalastuksen täyskielloa koskevan hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä. Metsähallituksen kanssa neuvoteltiin lisäksi muun muassa metsästyksen ja kalastuksen kiintiöpäätöksistä saamelaisten kotiseutualueella.

Kertomusvuonna korkein oikeus antoi kaksi ennakkopäätöstä saamelaisten kalastusoikeuksiin liittyen. Päätöksessä KKO:2022:26 korkein oikeus katsoi kalastuslain 10 §:n 2 momentin mukaisen lohen ja taimenen nousualueen erillisen kalastusluvan siihen liitettyine lupakäytäntöineen aiheuttavan niin merkittäviä rajoituksia paikallisille saamelaisille, että säännöksen soveltaminen olisi ollut ilmeisessä ristiriidassa PL 17 §:n 3 momentissa turvattujen oikeuksien kanssa. Kalastuslain säännös jätettiin PL 106 §:n nojalla soveltamatta, ja syyte luvattomasta pyynnistä hylättiin. Toisessa ennakkopäätöksessään KKO:2022:25 korkein oikeus katsoi, että asetuksen kalastuskautta koskeva säännös oli ristiriidassa A:lle saamelaisena PL 17 §:n 3 momentissa turvattujen oikeuksien kanssa. Ennakkopäätökset ovat saamelaisten näkökulmasta historiallisia ja erittäin merkittäviä saamelaisten oikeuksien kannalta, ja niillä on ohjausvaikutus myös tulevaisuuteen samankaltaisissa lainsoveltamiskysymyksissä. Lapin käräjäoikeus antoi korkeimman oikeuden ennakkopäätösten jälkeen kaksi saamelaisten kalastusoikeuksiin liittyvää tuomiota, joiden lopputulokset ovat yhteneviä korkeimman oikeuden ennakkopäätösten kanssa – syytteet kalastusrikkomuksista hylättiin sillä niin Tenon sivuvesiasetuksen kuin Inarin kalatalousalueen kalastussäännön 2020 katsottiin olevan tietyiltä osin ristiriidassa PL 17.3 §:n kanssa. Tästä syystä mainitut säädökset jätettiin edellä viitatuun ns. perustuslain etusijasäännöksen, (PL 107 §:n) nojalla soveltamatta.

Yhteistoiminta Metsähallituksen kanssa Akwé: Kon -toimintamallin mukaisesti on jatkunut kertomusvuonna eri suojele- ja erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien välitarkasteluilla sekä Pallas-Ylläs tunturin kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman päivitykseen liittyen. Kullanhuuhdontatoimintaan saamelaisten

kotiseutualueella liittyen on kertomusvuonna panostettu tiedonvaihtoon kaivosviranomaisen kanssa yksittäistä lausuntoasiaa laajemmilla aluekohtaisilla tarkasteluilla sekä annettiin toimeksi selvitys kullanhuuhtonnan vaikutuksista saamelaiskulttuuriin kolmen paliskunnan alueella v. 2011–2022. Kertomusvuonna Saamelaiskäräjät toimi järjestäjänä Inarin Nellimissä järjestetyillä Luonnonsuojelukäräjillä, joiden teemana oli Inarijärvi ja alueen saamelaiskulttuuri. Luonnon monimuotoisuusstrategia ja kansallinen metsästrategia ovat saamelaisten kannalta merkittäviä kansallisia suunnitelmia, joiden laatimiseen Saamelaiskäräjät on myös kertomusvuonna osallistunut. Saamelaiskäräjät on pyrkinyt erityisesti edistämään saamelaisten kotiseutualueen eri osien ja kaikkien saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittajien keskinäistä tasavertaisuutta suojelualueita koskevissa säännöksissä. Saamelaiskäräjät järjesti yhteistyössä oikeusministeriön kanssa 3.11.2022 Inarissa koulutustilaisuuden saamelaisten oikeuksien huomioon ottamisesta käytännön viranomaistyössä erityisesti maankäyttösektoria koskien. Koulutus oli osa oikeusministeriön valmisteleman rasismien vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman toteuttamista.

6. SAAMELAISTEN KIELELLISET OIKEUDET

Kertomusvuonna saamelaisten kielellisten oikeuksien osalta tapahtui muutoksia, joiden vaikutukset ovat arvioitavissa vasta pidemmällä aikavälillä. Saamelaisväestölle tärkeiden sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuu siirtyi hyvinvointialueille. Näin myös Lapin hyvinvointialue lisätti yhdeksi saamen kielilain (1995/202) soveltamisalaan kuuluviin viranomaisiin. Eri viranomaisten yhteinen huoli saamen kielilain 31 §:n nojalla maksettavan avustuksen määrän riittävydestä kuultiin ja oikeusministeriö myönsi vuodelle 2023 140 000 euron lisämäärärahan avustuksia varten. Saamelaiskäräjät neuvotteli kertomusvuonna oikeusministeriön kanssa saamen kielen käännöstoimiston haasteista vastata viranomaisten käännöspyyntöihin nykyisillä resursseilla. Ministeriön avustuksella kertomusvuonna selvitettiin käännöstoiminnan uudelleenorganisointia vastaamaan paremmin käännöstarpeisiin. Ministeriö myönsi avustuksen saamen kielen toimiston kehittämiseen. Tavoitteena on yhä, että saamen kielten kääntäjäsursseja lisätään yhdellä kääntäjällä kuhunkin kieleen.

Saamelaisten kielellisiä oikeuksia on pyritty edistämään eri keinoin, mutta saamen kielilain toimenpano toteutuu valitettavasti yhä lain vähimmäistasolla. Tietoa saamelaisten kielellisistä oikeuksista ja saamen kielilaista on tarvetta lisätä sekä viranomaisten, että saamelaisten keskuudessa. Kertomusvuonna Saamelaiskäräjät perusti saamenkielisten viranomaispalveluiden verkoston Mii ovtas. Verkoston toiminnan myötä on ollut huomattavissa positiivista kehitystä viranomaisten halukkuudessa kehittää saamenkielisiä palveluitaan. Suurimpana haasteena kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta voidaan pitää saamenkielisen sähköisten asiointikanavien puuttumisen kokonaan viranomaispalveluissa. Toisena suurena haasteena yhä on, etteivät saamelaiset voi käytännössä asioida omalla kielellään, koska viranomaisissa ei työskentele tarpeeksi saamen kielen taitosta henkilökuntaa. On jatkuva tarve kouluttaa lisää saamen kielten kääntäjiä ja tulkkeja ja toisaalta eri alojen saamenkielisiä ammattilaisia. Tästä hyvänä esimerkkinä on eri ministeriöiden (STM, OKM) rahoittamat saamelaisille räätälöidyt koulutushankkeet. Saamen kielilain toimivuutta käytännössä tulisi tarkastella ja sen uudistamistarpeita arvioida. Käytännön kokemus on, että lain toimeenpano ei ole riittävän tehokasta, eikä vastaa lain tarkoitusta. Saamelaiskäräjien tiedossa on kertomusvuoden aikana useita tapauksia, joissa lakisääteisiä palveluita ei ole järjestetty ennen kuin eri valitusprosessien jälkeen. Oikeuksien toteutuminen näyttää vaativan suurta aktiivisuutta kansalaisilta, mikä ei tulisi olla lähtökohtana yksilön perusoikeuksien toteutumiselle. Kertomusvuonna hyväksyttiin hallitusohjelman mukainen kielipolitiikan ohjelma, mikä sisältää myös esityksiä saamen kielten edistämiseksi. Kertomusvuonna yhä seurattiin tarkasti opetus- ja kulttuuriministeriön saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämissyöryhmän raportin (OKM 2021:25) toimenpiteiden toimeenpanoa. Saamelaiskäräjät toteaa, että osia toimenpiteistä on edistynyt, mutta toisaalta kiireellisimpiin toimenpiteisiin, kuten koltansaamen kielen elvyttämistöimiin ei ole vielä ryhdytty.

7. SAAMELAISTEN KULTTUURI- JA KIELIPESÄTOIMINTA

Saamelaiskäräjät sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä yhteensä 1,57 miljoonaa euroa käytettäväksi saamenkieliseen kulttuuri- ja kielipesätoimintaan vuonna 2022. Kulttuuri- ja kielipesätoimintaan tarkoitettua

valtionavustusta käytettiin olemassa olevan kielipesätoiminnan turvaamisen lisäksi kulttuuri- ja kielipesätoiminnan koordinaatioon sekä materiaalityöhön. Kertomusvuonna 2022 Suomessa toimi yhteensä 12 kielipesäryhmää joista yhdeksän saamelaisten kotiseutualueella ja kolme saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Kielipesistä kaksi on koltansaamenkielisiä, kolme inarinsaamenkielisiä ja seitsemän pohjoissaamenkielisiä. Toiminnassa oli syksyllä 2022 yhteensä 76 lasta (2021 86) ja 28 työntekijää (2021 29). Saamelaiskäräjillä toimii kielipesäohjaaja, jonka työnkuvaan kuuluu mm. kielipesäryhmien pedagoginen ohjaus, kielipesien valtionavustuksen hallinnointiin ja koordinointiin liittyvät tehtävät, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö sekä yleinen konsultointi kielipesiin liittyvissä asioissa. Saamelaiskäräjien yleiskokous päätti kokouksessaan 20.12.2022 perustaa Saamelaiskäräjien Saamen kielen toimistoon kielipesäohjaajan viran. Viran perustaminen luo jatkuvuutta kielipesätoiminnan pedagogiselle ohjaukselle ja koordinaatiotyölle.

Kulttuuri- ja kielipesätoiminnan valtionavustuksella Saamen kielen toimistoon palkattiin kaksi materiaalityöntekijää, joiden tehtäviin kuului materiaalin tuottaminen ja materiaalityön koordinointi saamelaiseen varhaiskasvatukseen. Vuoden aikana saamelaiseen varhaiskasvatukseen tuotettiin monipuolisesti ja laajasti uutta materiaalia, joista osa tehtiin painotuotteina ja osa digitaalisessa muodossa Kuati.fi- materiaalipankkiin. Lisäksi Kuati.fi- materiaalipankin vanhempia sisältöjä selkiytettiin ja sivustoa päivitettiin vastaamaan paremmin saamelaisen varhaiskasvatuksen tämänhetkisiä tarpeita. Kaikki materiaali tuotettiin kolmella saamen kielellä.

8. KIELIYHTEISTYÖ JA SÁMI GIELLAGÁLDU

Sámi Giellagáldu on saamen kansan yhteinen pohjoismainen asiantuntijaelin saamen kieliä koskevissa kysymyksissä, jonka toimintaa rahoittavat Norjan, Ruotsin ja Suomen Saamelaiskäräjät. Vuonna 2020 valitun organisaatiomallin toteuttaminen on edennyt ja Sámi Giellagáldun toiminta on organisoitu vuoden 2022 aikana Norjan Saamelaiskäräjien yhteyteen kaikkien kolmen Saamelaiskäräjien yhteisenä toimintana. Sámi Giellagáldun hallitus on nimittänyt Sámi Giellagáldulle johtajan, joka aloitti tehtävässään heinäkuun 4. päivänä 2022. Johtaja on aloittanut Sámi Giellagáldun käytännön toiminnan järjestämisen, jotta Sámi Giellagáldun tehtäviin kuuluvat kielenhuolto, kielen kehittäminen, sanastotyö, kielen normitus ja neuvonta saamen kieliä koskevissa kysymyksissä voidaan aloittaa. Saamen kielten viikko järjestettiin jo neljännen kerran Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjien koordinoimana lokakuun viimeisellä viikolla ja se on saanut vakiintuneen aseman. Saamen kielten viikon tavoitteena on saada saamen kielelle huomiota, näkyvyyttä ja kuuluvuutta kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla kaikkialla Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Saamelaiskäräjät on osallistunut YK:n julistamaan kansainväliseen Alkuperäiskansakielten vuosikymmeneen IDIL 2022-2032 yhteistyössä Ruotsin ja Norja Saamelaiskäräjien kanssa järjestämällä yhdessä kieliteknologiaseminaarin toukokuussa Luulajassa sekä päättämällä osallistua kaikkien kolmen Saamelaiskäräjien IDIL 2022-2032 aikana toteutettavaan yhteiseen IDIL-kärkihankkeeseen. Syksyllä 2022 Gollegiella -arviointikomitea valitsi kymmenennen Gollegiella -Pohjoismaisen saamen kielen kielipalkinnon saajan. Palkinto jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 2004 ja se jaetaan joka toinen vuosi. Kielipalkinnon tavoitteena on myötävaikuttaa saamen kielten edistämiseen, kehittämiseen tai säilymiseen Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä.

9. SAAMENKIELISET VARHAISKASVATUSPALVELUT

Varhaiskasvatuslain 8 §:n edellyttämää äidinkielistä varhaiskasvatusta järjestettiin Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa sekä Helsingin, Oulun ja Rovaniemen kaupungeissa. Lasten kasvaminen omaan kieleen ja kulttuuriin kotiseutualueen ulkopuolella on huomattavan haastavaa. Kotiseutualueen kuntien ulkopuolista saamenkielistä varhaiskasvatusta ei tueta erityisellä valtionavustuksella, joka Saamelaiskäräjien mielestä olisi tarpeen. Saamelaiskäräjien kautta maksettiin saamelaisten kotiseutualueen kunnille 240 000 euroa saamenkielisen varhaiskasvatuksen saatavuuden turvaamiseksi. Määräraha turvaa toiminnan säilymisen saamenkielisenä ja saamelaista varhaiskasvatuspedagogiikkaa toteuttavana. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen suurin haaste on puute ammatillisen kelpoisuuden ja hyvän saamen kielen taidon omaavista työntekijöistä. Oulun yliopisto käynnisti vuoden lopussa OKM:n myöntämän hankerahoituksen turvin 3-vuotisen varhaiskasvatuksen opettajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien koulutushankkeen (SaVeO ja SaVope), jossa kiinnitetään erityistä huomiota saamen kieleen ja saamelaiseen kulttuuriin.

10. SAAMELAISOPETUS JA OPPIMATERIAALITYÖ

Saamelaisopetuksen pitkään jatkuneita ongelmia ovat 1) opetuksen alueellinen kahtia jakautuneisuus ja saamelaisoppilaiden oman kielen ja omakieliseen opetukseen liittyvä opetuksen lainsäädännöstä ja rahoituksesta johtuva eriarvoisuus; kotiseutualueen kuntien ulkopuolella annetaan lähes yksinomaan vain 2 vt kielen opetusta, jolla ei ole oikean oppiaineen asemaa, 2) puute hyvätasoisista ja voimassaolevien opetussuunnitelman perusteiden mukaisista oppimateriaaleista, 3) puute kelpoisuuden omaavista saamenkielisistä opettajista erityisesti aineenopetuksessa, 4) saamen kielten heikko asema lukiossa ja ylioppilastutkinnossa, 5) saamenkielisten opettajien koulutuspolkujen puuttuminen yliopistoista, sekä lisäksi 6) saamelaisia, saamelaisten historiaa, saamen kieliä ja kulttuuria sekä asemaa yhteiskunnassa koskevan tiedon puuttuminen opetuksesta. OKM:n asettama saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmä (loppuraportti OKM 2021:25) teki 4 laajaa erillisselvitystä. Osa työryhmän tekemistä esityksistä johti toimenpiteisiin vuonna 2022.

Työryhmän teettämässä erillisselvityksissä selvitettiin 1) saamenkielisen oppimateriaalin saatavuutta ja tulevia tarpeita, 2) saamenkielisten opettajien koulutuspolkuja ja tulevia tarpeita, 3) suomen- ja ruotsinkielisten perusopetuksen oppimateriaalien sisältämän saamelaistiedon määrää ja laatua sekä 4) saamenkielisen sosiaali- ja terveystieteiden alan henkilöstön koulutuksen nykytilannetta ja kehittämistarpeita. OKM myönsi rahoitukset SaVoe- ja SaVope -hankkeisiin sekä 2 miljoonan euron rahoituksen Oulun yliopistolle ja Lapin ammattikorkeakoululle yhteistyössä Lapin yliopiston ja muiden korkeakoulujen kanssa toteutettavia saamenkielisen ja saamelaiskulttuuria tunnevan sosiaali- ja terveystieteiden alan henkilöstön koulutushankkeisiin.

OKM:n työryhmälle tehty selvitys (2020:28) osoitti, että saamenkielisen oppimateriaalin tilanne on kestävä. Saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseksi osoitettavaa valtionavustusta ei ole kuitenkaan ole nostettu pysyvästi tasolle, joka mahdollistaisi oppimateriaalitalanteen korjaamisen kohtuullisessa ajassa. Saamelaiskäräjät tuottaa saamen kielten ja saamenkielisessä opetuksessa tarvittavan oppimateriaalin. Tarkoitukseen valtion talousarviossa osoitettu rahoitus, vuodesta 2015 alkaen 500 000 €/vuosi, on osoittautunut riittämättömäksi. Eduskunta korotti vuoden 2022 rahoitusta vuoden 2021 lisätalousarviossaan OKM:n työryhmän esittämälle tasolle 1milj. euroon. Lisäys tehosti oppimateriaalityötä vuodeksi ja sillä pystyttiin lisäämään digimateriaalien osuutta tuntuvasti. Valtioneuvoston määrärahaesitys vuodelle 2023 oli edelleen 500 000 euroa, mutta Eduskunta korotti tulevan vuoden määrärahaa 200 000 eurolla. Oppimateriaalien saamelaistietoa koskenut selvitys (2020:29) osoitti, että tieto on vähäistä, epätasuaista, väärinymmärrystä ja, että oppimateriaali luo usein stereotyyppistä saamelaiskuvaa. Saamelaisia käsitellään useimmiten menneisyyteen kuuluvana ryhmänä ja menneessä aikamuodossa. Saamelaiskäräjät toteutti yhteistyössä Nuorten Akatemian kanssa OPH:n rahoittaman Kulttuurien koulu-hankkeen (2021-22), jossa tarjottiin opettajille ilmaista täydennyskoulutusta saamelais- ja romani-nuorten kohtaamiseen. Lisäksi Saamelaiskäräjät jakoi saamelaistietoa kouluille tarjoavan www.oktavuohta.com -sivuston toimittamista. Sivuston ylläpitoa ja kehittämistä varten ei ole saatu rahoitusta.

Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke (2018-23) www.saamenetaopetus.com kehittää saamen kielten opetusta valtakunnallisesti. Sen oppilasmäärä on kolminkertaistunut ensimmäisestä vuodesta. Lukuvuonna 2022–2023 hankkeessa opiskelee 148 oppilasta ja opiskelijaa yli 40 kunnasta ja noin 90 koulusta. Hanke kehittää saamen kielten etäopetuksen pedagogiikkaa ja teknisiä toteuttamistapoja ja sen tavoitteena on purkaa opetuksen valtakunnallista kahtia jakautuneisuutta luomalla saamen kielten etäopetukselle pysyvä malli ja tuomalla saamen kielen oppiminen osaksi jokaisen saamelaisoppilaan normaalia koulunkäyntiä myös kotiseutualueen kuntien ulkopuolella. Toistaiseksi opetus on epävarmalla pohjalla, eikä hankkeessa annettavalla opetuksella ole oikean oppiaineen asemaa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus käynnisti vuonna 2022 hankkeessa kehitettyä toimintamallia ja siinä annettua opetusta koskevan arviointihankkeen, joka valmistuu vuoden 2023 alussa. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavan saamelaisopetuksen asema lainsäädännössä, opetussuunnitelman perusteissa ja opetuksen rahoituksessa tulisi ratkaista kokonaisuutena, jossa etäopetuksen rinnalla on mahdollisuus myös tasokkaan luokkaopetuksen järjestämiseen. Saamen kielten lähiopetusta kotiseutualueen kuntien ulkopuolella on Rovaniemellä, Oulussa ja Helsingissä, jossa on myös pohjoissaame-suomi kaksikielistä luokkaopetusta. Oulun kaupunki päätti aloittaa vastaavan kaksikielisen alkuopetuksen syksyllä 2023.

Oulun yliopiston OKM:n rahoituksella toteuttaman saamenkielisten aineenopettajien koulutushankkeen (Ketterä korkeakoulu 2019-2022) odotetaan parantavan opettajatilannetta. Hanke teki urauurtavaa työtä kehittämällä saamen kielten ainedidaktiikan ja saamelaisen kirjallisuuden opintoja opettajaopiskelijoille ja järjesti tehokkaalla aikataululla saamen kielten (inarin-, koltan- ja pohjois-saamen) perus- ja aineopinnot sekä opettajan pedagogiset opinnot. Hankkeesta tulee valmistumaan huomattava määrä uusia kelpoisia saamenkielisiä aineenopettajia. Hanke mahdollisti pitkän aikavälin koulutussuunnittelun ja sen tulokset ovat nähtävissä tulevina vuosina.

11. KULTTUURITOIMINTA

Saamelaiskäräjät jakoi vuoden 2022 avustuksina 179 000 € saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja Pohjoismaisten saamelaisjärjestöjen tukemiseen sekä Utsjoen kirkkotupien ylläpitoon. Määrärahaa myönnettiin toiminta- ja projektiavustuksia inarin-, koltan- ja pohjoissaamenkielillä toimiville saamelaisyhdistyksille, työskentely- ja projektiavustuksia saamelaistaiteilijoille ja käsityöntekijöille sekä julkaisuavustuksia mm. musiikin ja inarinsaamenkielisen lehden julkaisemiseksi. Saamelaiskäräjät on jatkanut Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston (SPN) vuoden 2021–2022 toimintasuunnitelman mukaisesti valmisteluja, joita on tehty kulturárbbi ja árbevierolaš dieđu (kulttuuriperinnön ja perinteisen tiedon) osalta Saamelaiskärjillä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Saamelaiskäräjät osallistui kertomusvuoden marraskuussa järjestettyyn konferenssiin Norjan Trondheimissä saamelaisen immateriaalisen kulttuuriperinnön suojelusta. Työn tavoitteena on yhtenäinen linjaus saamelaisen kulttuuriperinnön ja perinteisen tiedon vastuullisesta, eettisesti kestävästä käytöstä ja suojelusta. OKM:n ehdotus Kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030 ”Kulttuuriperintö voimavarana kestäväälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle”, eteni kertomusvuonna valtioneuvoston hyväksyttäväksi.

12. SAAMENKIELISET SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT

Sosiaali- ja terveyspalvelut eivät vuonna 2022 toteutuneet saamelaisten kotiseutualueella saamen kielilain (1086/2003) säädösten mukaisesti. Tavoitteiden saavuttamiseksi olisi välttämätöntä ryhtyä uudistamaan viranomaisten toimintaan liittyvää lainsäädäntöä siten, että viranomaisille asetettaisiin velvollisuus järjestää palveluitaan myös saamen kielillä. Eräs tuoreimmista ja merkittävimmistä esimerkeistä on Suomen sote-uudistuksen yhteydessä vuonna 2021 säädetty laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021). Lain säätämisen yhteydessä Saamelaiskäräjät on vaatinut Suomen valtiota sisällyttämään lakiin velvoitteen järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita myös saamenkielisinä. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden saatavuus on todettu riittämättömäksi myös muiden viranomaisten tekemissä arvioinneissa (THL 2021: Sosiaali- ja terveyspalvelut Lapin hyvinvointialueella 2020; OKM 2021: Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne ja kehittämistarpeet. OKM 2021:18; Sote rakenneuudistus Lapissa -hanke 2021: Lapin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytila-analyysi. Loppuraportti 10.12.2021; Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämissuunnitelma 2021–2024. Lapin PTH:n yksikön ohjausryhmä 24.8.2021. LSHP:n alueen jäsenkunnat). Lapin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytila-analyysin mukaan saamenkielisten ja -kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaaminen ei liity pelkästään palvelujen saatavuuteen, vaan sosiaali- ja terveyspalveluilla voidaan nähdä olevan osaltaan vaikutus saamen kielen ja kulttuurin säilyttämiseen sekä hoito- ja palvelutarpeen arvioinnissa oikeusturvakysymyksenä (Sote rakenneuudistus Lapissa-hanke 2021: Lapin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytila-analyysi. Loppuraportti 10.12.2021).

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi vuonna 2022 valtion talousarviossa (mom. 33.60.36) myönnettiin 0,56 miljoonaa euroa. Saamelaisten kotiseutualueen kuntia tuettiin saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden järjestämisessä. Valtion määräraha on toimiva rahoitusmekanismi ja kannustin saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen turvaamiseksi. Saamelaiskäräjät ja saamelaisten kotiseutualueiden kunnat ovat kuitenkin vuosittain nostaneet esille, että valtion talousarvioon varattu määräraha on riittämätön. Suomi ei ole nostanut rahoitusmekanismin kautta turvattavien saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden määrärahaa vastaamaan saamelaisten tarpeita. Saamelaiskäräjät on esittänyt

määrärahasi momentille 33.60.36 (valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi) vuosittain 3 miljoonaa euroa. Saamelaiskäräjien nimeämä asiantuntijajäsen on osallistunut Lapin hyvinvointialueen väliaikaisen valmistelutoimielimen (vate) toimintaan elokuusta 2021 alkaen. Saamelaiskäräjät on myös tuonut saamelaisten palvelutarpeita esiin alueellisesti toteutettavissa sote-kehittämishankkeiden valmistelussa. Sote-uudistuksen yhteydessä käynnistettyihin kehittämishankkeisiin Saamelaiskäräjät on neuvotellut saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisesti alueellisten toimijoiden kanssa erillisresursseja saamenkielisten palveluiden kehittämiseen, ja vuonna 2022 kehittämisresurssia on useissa eri hankkeissa enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Suuri osa näistä edistämistoimista päättyi vuoden 2022 lopussa. Valtio osoitti myös 2 miljoonan euron rahoituksen saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen kehittämiseen ja järjestämiseen. Rahoitus oli haettavana korkeakouluille syksyllä 2022.

Kuluneiden vuosien aikana saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittämistä on tehty useissa eri hankkeissa, olisi tarve kansallisen kehityksen varmistamiseksi valmistella alueellisia ja paikallisia toimijoita ohjaavia lainsäädäntö- tai muita ohjaavia mekanismeja jo olemassa olevien lisäksi. Kansallisilla kieli- ja vähemmistöpoliittisilla linjauksilla sekä kehittämisohjelmilla olisi tärkeä rooli, sillä ne loisivat edellytykset, olosuhteet ja mahdollisuudet vähemmistöasemassa olevien kansanryhmien aseman systemaattiselle parantamiselle. Nykyisessä tilanteessa valtio on jättänyt Saamelaiskäräjät sopimaan paikallisesti ja prosessikohtaisesti erillistoimia saamelaisten tarpeet huomioiden. Tämä kuormittaa Saamelaiskäräjien niukkoja resursseja. Kielellisten oikeuksien toteutumiseen ei ole riittävää kansallista ohjausta, eikä paikallisella ja alueellisella tasolla usein huomioida Suomen kansainvälisiä velvoitteita ko. asioissa. Tämä myös heijastuu siinä, ettei edes saamelaisten kotiseutualueella ole muuhun väestöön verrattaessa saatavilla yhdenvertaisesti omakielisiä palveluita. Saamelaiskäräjät on esittänyt huolensa siitä, että saamelaisten asemaa alkuperäiskansana ei ole huomioitu kansallisessa sosiaaliturvauudistuksessa. On tarpeen varmistaa, että saamelaisten oikeutta kieleen ja kulttuuriin ei heikennetä. Vuonna 2022 aloitettiin saamelaisten mielenterveyspalveluiden kehittäminen ja järjestäminen.

Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin yhteyteen valmisteltu psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjä – Uvja aloitti toimintansa keväällä. Yksikkö on Lapin sairaanhoitopiirissä (vuodesta 2022 Lapin hyvinvointialue) toimiva saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö, joka tarjoaa saamelaiskulttuurin mukaisia mielenterveyspalveluita matalla kynnyksellä kaikilla kolmella Suomessa puhuttavalla saamen kielellä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisväestön palvelutarpeiden huomioimista varten perustetun yksikön alaisuudessa Saamelaiskäräjillä työskenteli kertomusvuonna yksi osa-aikainen työntekijä. Yksikkö on pyrkinyt edistämään saamen kielten ja kulttuurin mukaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä ja kehittämistä tulevan hyvinvointialueen alaisuudessa. Riittämätön rahoitus, joka ei ole mahdollistanut koko aikaisen työntekijän palkkaamista, on haitannut merkittävästi yksikön asianmukaista toimintaa.

Tietoa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden tarpeesta ja niiden nykytilasta on vähän ja lisäksi se on sirpaleista, näin ollen kattavan kokonaiskuvan muodostaminen saamelaisten osalta sosiaali- ja terveyspalveluita tuottavien viranomaisten tilastotiedon perusteella ei ole mahdollista. Saamelaiskäräjät on esittänyt sosiaali- ja terveysministeriölle toimenpiteitä, joilla parannettaisiin saamelaisia koskevaa tiedonkeruujärjestelmää YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä (TSS) oikeuksia koskevaa yleissopimusta (SopS6/1978) valvovan komitean vuonna 2021 antaman suosituksen (E/C.12/FIN/CO/7) mukaisesti. Toistaiseksi toimenpide-ehdotuksia ei ole lähdetty edistämään

13. NUORISONEUVOSTON TOIMINTA

Nuorisoneuvosto sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä toiminta-avustusta 173 000 euroa käytettäväksi 1.1.2022-31.12.2022 väliselle ajalle. Myönnettyllä avustuksella tuetaan saamelaisnuorten osallisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Toiminta-avustukseen sisältyy nuorisoneuvoston toiminnan lisäksi Saamelaisnuorten taidetapahtuman järjestäminen. Nuorisoneuvoston päätavoitteet kertomusvuonna liittyivät saamelaisnuorten vapaa-ajan toiminnan kehittämiseen. Nuorisoneuvosto järjesti toimintavuonna saamelaisnuorille kohdistetun vapaa-ajan toiminnan kiertueen. Nuorisoneuvosto piti kertomusvuonna 6 kokousta ja osallistui aktiivisesti vaikuttamistyöhön.

Nuorisoneuvostolla oli vuonna 2022 käynnissä OKM:n rahoittama Dihtosis-hanke, jossa jaettiin tietoa saamelaisista Suomen kouluihin ja oppilaitoksiin mm. kouluvierailutoiminnan muodossa.

Tuomas Aslak Juuso
Puheenjohtaja

Kalle Varis
lakimiessihteeri

(Saamelaiskärät päätti kertomuksesta kokouksessaan 24.2.2023)